
УДК 811.161.2'367.33

**ГОЛОВНИЙ КОМПОНЕНТ
ОДНОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ
СЕМАНТИЧНОГО СИНТАКСИСУ**

**Коваль Л. М. Семантико-синтаксична основа
головного компонента односкладних речень
в українській мові : [монографія] / Л. М. Коваль. —
Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. — 316 с.**

У сучасній граматичній науці традиційне формально-синтаксичне вивчення компонентів речення істотно розширили нові підходи, серед яких домінує між'ярусний підхід, виокремлення якого вможливила розроблена І.Р. Вихованцем та його послідовниками концепція речення як багатовимірної синтаксичної одиниці. Спираючись на її засади, дослідники аналізують співвідношення між одиницями різних рівнів речення, передусім формально-синтаксичного та семантико-синтаксичного. На сьогодні в українському мовознавстві методика міжрівневого аналізу синтаксичних категорій системно ще не опрацьована. У цьому зв'язку актуальним і перспективним є встановлення системи кореляцій головного компонента односкладного речення як формально-синтаксичної категорії з відповідними семантико-синтаксичними категоріями. Зазначеній теоретичній проблемі присвячено монографію «Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові» Л.М. Коваль. Її чітко і самодостатньо структуровано за науковою проблематикою. У першому розділі запропоновано загальний огляд широкої лінгвістичної літератури, зреферовано теоретичні інтерпретації різних типів односкладних конструкцій. Саме тому читач дістає

© М.І. НАВАЛЬНА, 2015

зможу глибоко ознайомитися з тими питаннями формально-синтаксичної теорії односкладних речень, на яких ґрунтуватиметься семантико-синтаксичний аналіз їхнього головного компонента в наступних розділах монографії.

Категорію односкладності вперше досліджено в контексті семантичного синтаксису. На основі аналізу власне-семантичної структури речення, сформованої предикатом і його аргументами, обґрунтовано семантичну двокомпонентність формально односкладного речення, що послугувало підставою для логічного висновку авторки про розмежування односкладних і двоскладних конструкцій тільки на рівні формально-синтаксичної структури простих речень, тоді як на рівні власне-семантичної та семантико-синтаксичної структури такі конструкції потрактовано як двокомпонентні.

Обсяг категорії односкладності визначено, зважаючи на вчення про нульові головні компоненти речення та на висновок мовознавців про частиномовний статус інфінітива як міжчастиномовної форми, що постала внаслідок синтаксичного ступеня субстантивації особово-часових та особово-способових форм дієслова. Це дало змогу дослідниці переконливо аргументувати належність конструкцій із суб'єктною семантико-синтаксичною валентністю предиката, за якою закріпилося нульове вираження підмета (так званих означено-особових, неозначено-особових, узагальнено-особових), до двоскладних речень, а конструкції з головним компонентом, експлікованим сполученням інфінітива зі зредукованим чи вербалізованим словом модальної семантики, кваліфікувати як самостійний тип односкладних конструкцій. З огляду на це категорію формально-граматичного односкладного речення репрезентовано дієслівним, іменниковим, інфінітивним та прислівниковим різновидами.

У монографії чітко розмежовано головні компоненти простої і складеної будови дієслівного та різних видів іменникових односкладних речень української мови, з'ясовано їхнє морфологічне вираження. Послідовно простежено залежність семантико-синтаксичного корелята головного компонента односкладного речення від цих двох чинників.

Основну увагу в рецензованому дослідженні зосереджено на аналізі симетричного та асиметричного зв'язку формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак головного компонента простої та складеної будови односкладних конструкцій. На противагу попереднім дослідженням, тут семантико-синтаксичним відповідником головного компонента односкладного речення визначено досить широкий спектр предикатних компонентів та предикатно-предикатних структур семантико-синтаксичного ярусу речення. Зокрема, семантико-синтаксичним корелятом головного компонента дієслівних односкладних конструкцій визнано предикати стану, предикати процесу, предикатно-предикатні та предикатно-біпредикатні структури. Виділяючи предикатно-предикатні (с. 133–168) та предикатно-біпредикатні структури (с. 168–172), авторка

спирається на теоретичні засади, сформовані в працях українських дослідників семантичного синтаксису (І. Вихованця, К. Городенської, В. Олексенка, Л. Колібаби та ін.), передусім на ті, відповідно до яких розмежують основний і супровідний предикати, що мають у формально-синтаксичній структурі речення синтетичних та аналітичних репрезентантів.

Використання засад семантичного синтаксису дало змогу по-новому схарактеризувати також семантико-синтаксичні кореляції головного компонента іменникових односкладних речень. Крім предикатної синтаксеми, його базовими відповідниками визначено семантично елементарне речення, семантично неелементарне речення, двоє семантично елементарних речень, поєднання семантично елементарного речення й базового словосполучення, сформованого з двокомпонентної предикатно-аргументної структури — непередикатного аргумента, співвідносного здебільшого з носієм фізичного стану семантично елементарного речення, і супровідного предиката з квантитативним значенням.

Заслугує на увагу широкий діапазон моделей семантично елементарних та семантично неелементарних речень, співвідносних із головним компонентом іменникових односкладних конструкцій. Дослідниця встановила їх залежно від семантико-синтаксичного змісту іменників у ролі головного компонента. Розмежовано головні компоненти, експліковані непередикатним, предикатним та предикатно-непередикатним іменником. Специфіку кореляцій формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак таких іменників докладно проаналізовано відповідно в номінативному, генітивному та вокативному односкладних іменникових реченнях.

Авторка запропонувала також новий підхід до з'ясування особливостей між'ярусних кореляцій головного компонента односкладного речення, вираженого предикатно-непередикатними іменниками, що є трансформами базових елементарних речень у відповідній семантико-синтаксичній позиції речення, та демінутивними й аугментативними іменниками як конденсатами базових словосполучень. Цей підхід ґрунтується на застосуванні механізму формування дериватів на засадах категорійного словотвору. Зокрема використано методологічні засади виділення категорій суб'єкта дії і суб'єкта стану як словотвірних категорій, в основі яких лежить семантико-синтаксичне значення субстантивного непередикатного компонента, що дало змогу виявити широкий набір предикатно-аргументних структур, на базі яких сформовані предикатно-непередикатні іменники української мови. Використання такого підходу вможливило встановлення базового компонента не лише головного члена речення, а й семантико-синтаксичної основи його іменникового виразника.

Монографія Л. М. Коваль «Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові» — актуальна, новаторська, теоретично вагома праця. Методологічні засади аналі-

зу категорії головного компонента односкладного речення в між'ярусних співвідношеннях і зроблені узагальнення слугуватимуть підґрунтям для подальших наукових студій, присвячених проблемі багатовимірності речення та синтаксичним категоріям, дадуть змогу по-новому потрактувати традиційні лінгвістичні проблеми, що стосуються категорійної системи мови загалом.

Марина НАВАЛЬНА
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
м. Переяслав-Хмельницький

Статтю отримано 04.06.2015

Maryna Navalna

Grygoryi Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytskyi
State Pedagogical University, Pereyaslav-Khmelnytskyi

THE MAIN COMPONENT OF ONE-MEMBER SENTENCE
IN THE APPROACH OF SEMANTIC SYNTAX

Book review on: Koval L.M. Semantic-syntactic base of the main component of one-member sentences in the Ukrainian language : [monograph] / L.M. Koval. — Vinnytsia : «Nilan-LTD», 2015. — 316 p. (In Ukraine)